

Отримано: 06 травня 2020 р.

Прорецензовано: 15 травня 2020 р.

Прийнято до друку: 15 травня 2020 р.

e-mail: aln.frolova@gmail.com

DOI: 10.25264/2415-7384-2020-11-56-61

Журавльова О. В. Особливості мотиваційної структури особистості прокрастина-
тора. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія
«Психологія»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2020. № 11.
С. 56–61.

УДК: 159.943.7

Журавльова Олена Вікторівна,*старший викладач кафедри загальної та соціальної психології і соціології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ ПРОКРАСТИНАТОРА

У статті висвітлено актуальність вивчення прокрастинації як інтегрального особистісного конструкту з акцентом на специфіці прояву його мотиваційного виміру.

Метою дослідження – визначити особливості мотиваційної структури особистості прокрастинатора.

Під час експерименту використано такі методи дослідження: методика діагностики прокрастинації О. Журавльової та О. Журавльова, методика «Pure procrastination Scale» П. Стіла, методика діагностики мотиваційної структури особистості В. Мільмана.

Контингент досліджуваних становили 347 осіб віком 18–47 років. Аналіз здобутих результатів засвідчив, що всі зафіксовані кореляції між прокрастинацією та мотиваційними параметрами мають від’ємні значення. Виявлено, що в разі підвищення схильності особистості до прокрастинації знижується її прагнення провадити творчу діяльність. Обернена кореляція схильності до відтермінування завдань із мотивом загальної активності підтвердила, що респонденти, яким властива дилаторна поведінка, мають низький рівень витривалості, наполегливості, працездатності, потрібний для досягнення власних цілей. Тісний взаємозв’язок загального рівня схильності до зволікання та показників мотиву суспільної корисності засвідчив, що посилення дилаторних тенденцій у житті респондентів супроводжується зниженням їхнього бажання приносити користь оточенню, служити спільній ідеї. Відзначено, що в разі посилення схильності індивіда до відкладання справ, спостерігаємо послаблення його прагнення до забезпечення себе і своїх близьких матеріальними ресурсами, потрібними для життєдіяльності, про що свідчить обернено пропорційний взаємозв’язок загального рівня прокрастинації з показниками прояву мотиву життєзабезпечення.

Результати регресійного аналізу засвідчили, що зниження рівня прояву мотиву соціальної корисності в досліджуваних є предиктором розвитку прокрастинації.

Виявлено, що особи із низьким рівнем прокрастинації частіше, ніж респонденти з високою мірою її сформованості, керуються у своїй діяльності мотивами життєзабезпечення та соціального статусу.

Особистість, не схильна до відкладання справ, порівняно з індивідом, якому вказана характеристика властива, виражає сильніше прагнення виконувати цікаву та неординарну діяльність, а також є більш зорієнтованою на допомогу оточенню, зроблення власного внеску в реалізацію ідей, важливих для всього суспільства.

Вивчення мотиваційної сфери досліджуваних дає змогу стверджувати, що в прокрастинаторів, на відміну від осіб, не схильних до дилаторної поведінки, більшість мотиваційних тенденцій виражено менш яскраво.

Ключові слова: прокрастинація, мотивація, предиктор, реальний та ідеальний мотив.

Olena V. Zhuravlova,*Senior Lecturer of General and Social Psychology and Sociology Department,
Lesya Ukrainka Eastern European National University*

PECULIARITIES OF THE MOTIVATIONAL STRUCTURE OF THE PROCRASTINATOR'S PERSONALITY

The relevance of the study of procrastination as an integral personal construct of procrastination as an integral personal construct with an emphasis on the specifics of the manifestation of its motivational dimension.

The purpose of this research was to determine the characteristics of the motivational structure of the procrastinator.

During the experiment, the following research methods were used: the technique of procrastination diagnostics proposed by O. Zhuravlova and O. Zhuravlov; P Steel "Pure Procrastination Scale", V. Milman "Diagnosis of the motivational structure of personality".

The sample consisted of 347 people between the ages of 18 and 47. The analysis of the obtained results showed that all recorded correlations between procrastination and motivational parameters are characterized by negative values. It was found that with increasing the tendency of the individual to procrastination decreases his desire to engage in creative activities. The inverse correlation of the tendency to postpone tasks with the motive of general activity confirmed that the respondents, who are characterized by dilatory behavior, are characterized by a low level of endurance, perseverance, efficiency, necessary to achieve their own goals. The close relationship between the general level of propensity to procrastinate and indicators of the motive of public utility showed that the strengthening of dilatory tendencies in the lives of respondents is accompanied by a decrease in their desire to benefit others, to serve a common idea. It is noted that with increasing

individual propensity to procrastinate, there is a weakening of his desire to provide themselves and their loved ones with material resources necessary for life, as evidenced by the inverse relationship of the general level of procrastination with indicators of life support.

The results of regression analysis showed that the decrease in the level of manifestation of the motive of social utility in the subjects is a predictor of the development of procrastination.

It was found that people with a low level of procrastination more often than respondents with a high degree of its formation, are guided in their activities by motives of livelihood and social status.

A person who is not prone to procrastination, compared to the individual who has this characteristic, expresses a stronger desire to perform interesting and extraordinary activities, and is more focused on helping others, making their own contribution to the implementation of ideas important to society. The study of the motivational sphere of the subjects allows us to state that in procrastinators, in contrast to persons who are not prone to dilatory behavior, most motivational tendencies are less pronounced.

Key words: *procrastination, motivation, predictor, real and ideal motive.*

Постановка проблеми. Динамічний темп життя суспільства та його функціонування на засадах конкуренції породжують безперервне зростання вимог до рівня розвитку особистісних компетенцій сучасної людини. Успішність самореалізації індивіда в окресленій соціально-культурній ситуації залежить від здатності до самоконтролю, дисциплінованості, спрямованості на активне самовдосконалення. Відтак, цілком закономірно, що все частіше в центрі уваги науковців перебуває феномен прокрастинації як одна з вагомих перешкод на шляху досягнення цілей особистості, що детермінує втрату контролю над власним життям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звертаючись до вивчення сутності вказаного конструкту, учені зосереджуються на детальному аналізі різних вимірів його прояву. Наприклад, ірраціональні переконання, властиві особистості, схильній до дилаторної поведінки, детально описано в працях М. Сільвера, Дж. Сабіні, М. Стейнтона, Л. Мартін, А. Тессер, Г. Мендлера, Б. Бурки, М. Юен, Л. Соломона та інших. На потребу досліджувати зв'язок прокрастинації з широким спектром негативних емоцій звертають увагу, наприклад, М. Хагбін, Л. Хейкок, В. Мак-Коун, Дж. Кесседі, Р. Джонсон, К. Лей, С. Сільвермен. Найчастіше формування негативних афективних станів пов'язане з недостатньою сформованістю мотивів особистості. С. Рубінштейн наголошує, що індивід переживає потреби у вигляді емоцій, які спонукають до діяльності [4]. Уважасмо, що емоційну сферу прокрастинатора варто вивчати в єдності з мотиваційною. Указану ідею підтверджуємо, звертаючись до поглядів багатьох науковців. Наприклад, Р. Бак указує, що емоції та мотивація – це два аспекти одного процесу [5]. Детальніше цю думку розкриває К. Ізард, стверджуючи, що емоції утворюють основну мотиваційну систему людини. Окрім цього, науковець відзначає, що емоція взаємодіє з інтенцією особистості та залежно від свого змісту посилює чи, навпаки, пригнічує її, впливаючи на подальшу активність індивіда [2].

Зважаючи на окреслені положення, ключове завдання нашого наукового пошуку полягало в поглибленні уявлень щодо особливостей змістового навантаження мотиваційної сфери прокрастинатора.

Виклад основного матеріалу. Для визначення рівня прокрастинації та аналізу різних аспектів її прояву використано методику діагностики цього конструкту О. Журавльової та О. Журавльова [1] та методику «Pure procrastination Scale» П. Стіла. Щоб проаналізувати особливості мотиваційної структури респондентів, використано методику В. Мільмана [3].

Вибірку дослідження становили 347 осіб віком від 18 до 47 років. На основі результатів діагностики респондентів диференційовано на 5 груп. 5,19% осіб продемонстрували дуже високі показники за діагностованим параметром. Високі значення за цим критерієм зафіксовано у 22,77% респондентів. Дуже низький рівень схильності до прояву дилаторної поведінки виявили 5,19% учасників вибірки, тоді як низький – 29,11%. Дані показника, отримані внаслідок вивчення найбільшої частки досліджуваних (37,75%), перебувають у діапазоні середніх значень.

Розподіл осіб, що становлять вибірку, залежно від вираженості діагностованих мотивів подано на рисунку 1.

Отже, провідними мотивами більшості респондентів є прагнення досягти комфорту й безпеки (15,6%) та наявність творчої активності у власному житті (15,51%). Водночас, неочікуваним виявилось те, що найменш виражений у них мотив спілкування (12,52%).

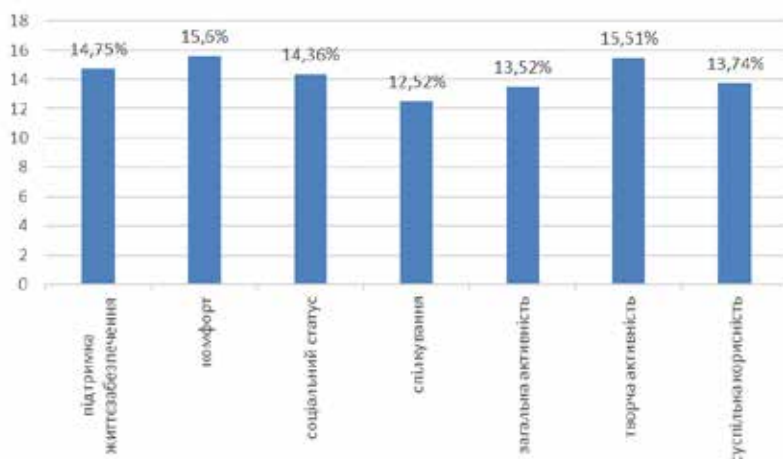


Рис. 1. Результати діагностики мотиваційної структури респондентів (%)

Для статистичної перевірки припущення щодо наявності взаємозв'язку вказаних мотиваційних тенденцій із рівнем сформованості загального рівня прокрастинації та окремих аспектів цього конструкту здійснено кореляційний аналіз, результати якого подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Специфіка взаємозв'язків між параметрами прокрастинації та мотиваційних тенденцій

№	ЗПП	П	УП	ОСП	БП	ППР	НП
ПЖ	-0.158**		-0.173**	-0.186**	-0.164**	-0.125*	
К							
С				-0.121*	-0.118*	-0.134*	
О							
Д	-0.148**		-0.143**	-0.182**	-0.120*	-0.112*	
ДР	-0.174**	-0.118*	-0.143**	-0.176**	-0.122*	-0.154**	
ОД	-0.205**	-0.127*	-0.168**	-0.224**	-0.163**	-0.203**	

Примітка: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Показники прокрастинації: ЗПП – загальний показник прокрастинації, П – пунктуальність, УП – усвідомлення прокрастинації, ОСП – організація часу та систематичність праці, БП – біхевіоральна прокрастинація, ППР – прокрастинація ухвалення рішення, НП – неадаптивна прокрастинація. Мотиви: ПЖ – підтримка життєзабезпечення; К – комфорт і безпека; С – соціальний статус; О – спілкування; Д – загальна активність; ДР – творча активність; ОД – суспільна корисність.

Уваги заслугоує те, що всі зафіксовані кореляції між параметрами мають від'ємні значення. Найбільш тісний взаємозв'язок ($r = -0,205$, $p < 0,01$) показників інтегрального рівня схильності до зволікання зафіксовано з оцінками за шкалою «Мотиву суспільної корисності», яка відображає міру зорієнтованості індивіда на створення матеріальних чи духовних благ, що важливо для оточення, а також демонструє ступінь збігу його інтересів із суспільними. Отже, посилення дилаторних тенденцій у житті респондентів супроводжує зниження їхнього бажання бути корисними оточенню, робити добрі справи іншим, служити спільній ідеї.

Відзначимо, що обернений зв'язок мотиву суспільної корисності виявлено і з іншими діагностованими проявами прокрастинації, зокрема, найбільш тісну кореляцію простежуємо з рівнем труднощів особистості, що стосуються організації часу та систематичності праці ($r = -0,224$, $p < 0,01$). Уважаємо, що цей факт підтверджує висловлену раніше ідею, відповідно до якої наявність відчуття суспільного обов'язку в індивіда відіграє роль чинника, що дисциплінує. Окрім цього, відзначено взаємозв'язок вказаної мотиваційної тенденції зі шкалами «Пунктуальність» ($r = -0,127$, $p < 0,05$), «Усвідомлення прокрастинації» ($r = -0,168$, $p < 0,01$), «Біхевіоральна прокрастинація» ($r = -0,163$, $p < 0,01$), «Прокрастинація ухвалення рішень» ($r = -0,203$, $p < 0,01$).

Отримані дані вказують на те, що в разі підвищення схильності особистості до відтермінування важливих справ, водночас знижується її прагнення застосовувати власні здібності та потенціал для виконання завдань, реалізація яких дає змогу здобути творчі результати (досягнення, пізнання тощо). Отже, припускаємо, що рівень зусиль, які прокрастинатор спрямовує на створення якісно нових цінностей і вирішення неординарних ситуацій, досить низький, що може свідчити про відсутність яскраво вираженого прагнення до самовдосконалення та особистісного росту.

Грунтуючись на аналізі отриманих даних, також можемо зауважити, що в разі зниження мотиву творчої активності в досліджуваних зростає усвідомлення власної проблеми, пов'язаної зі схильністю до прокрастинації ($r = -0,143, p < 0,01$), посилюються труднощі з пунктуальністю ($r = -0,118, p < 0,05$), своєчасним ухваленням рішень ($r = -0,154, p < 0,01$), оптимальним розподілом власного часу ($r = -0,176, p < 0,01$), а також зростає частота відкладання виконання повсякденних звичних обов'язків ($r = -0,122, p < 0,05$).

Очікуваним є виявлення оберненої кореляції схильності до зволікання з мотивом загальної активності ($r = -0,148, p < 0,01$). Адже тоді як указана мотиваційна тенденція передбачає інтенсивну взаємодію індивіда з середовищем, високий рівень його енергійності, бажання активно реалізовувати свої вміння в певній сфері діяльності, ключовими ознаками прокрастинації є пасивність і бездіяльність. Отже, респонденти, яким властива дилаторна поведінка, мають низький рівень витривалості, наполегливості, працездатності, потрібних для досягнення власних цілей. Поряд із цим виявлено кореляцію мотиву загальної активності з іншими діагностованими критеріями (усвідомлення прокрастинації ($r = -0,143, p < 0,01$), організація часу та системність праці ($r = -0,182, p < 0,01$), біхевіоральна прокрастинація ($r = -0,120, p < 0,05$), прокрастинація ухвалення рішень ($r = -0,112, p < 0,05$)).

Цілком закономірний, на нашу думку, взаємозв'язок загального рівня прокрастинації з показниками прояву мотиву життєзабезпечення ($r = -0,158, p < 0,01$), який описує міру спрямованості особистості на досягнення бажаного стану реальності шляхом забезпечення потрібних умов для її існування. Отже, у разі посилення схильності індивіда до відкладання справ одночасно спостерігаємо послаблення його прагнення до забезпечення себе і своїх близьких матеріальними ресурсами, потрібними для життєдіяльності. Зауважимо, що кореляцію цього мотиву зафіксовано з тими самими проявами прокрастинації, що й у випадку мотиву загальної активності (усвідомлення прокрастинації ($r = -0,173, p < 0,01$), організація часу та системність праці ($r = -0,186, p < 0,01$), біхевіоральна прокрастинація ($r = -0,164, p < 0,01$), прокрастинація ухвалення рішень ($r = -0,125, p < 0,05$)).

Варто звернути увагу на показники шкали мотиву соціального статусу особистості, які попри відсутність достовірного рівня кореляції зі значеннями загального рівня прокрастинації обернено пропорційно залежні від шкал організації часу та систематичності праці ($r = -0,121, p < 0,05$), біхевіоральної прокрастинації ($r = -0,118, p < 0,05$) та прокрастинації ухвалення рішення ($r = -0,134, p < 0,05$).

Щоб перевірити гіпотезу щодо предикативного впливу попередньо діагностованих мотивів на розвиток прокрастинації, здійснено регресійний аналіз. У результаті отримана модель (табл. 2) виявилася статистично значущою $F = 4,85, p < 0,01$. Однак зазначимо, що коефіцієнт детермінації досить низький ($R^2 = 0,054$). Ефекту мультиколінеарності не виявлено.

Таблиця 2

Регресійна модель предикації прокрастинації мотиваційними тенденціями

Залежна змінна	R2	F-критерій	p
Прокрастинація	0,054	4,85	0,001

Показники стандартизованих β -коефіцієнтів незалежних змінних подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Показники стандартизованих β -коефіцієнтів незалежних змінних

Незалежні змінні	β -коефіцієнт	t	p
Мотив життєзабезпечення	-0,13	-1,81	0,070
Мотив загальної активності	0,1	1,11	0,265
Мотив творчої активності	-0,08	-1,15	0,251
Мотив соціальної корисності	-0,16	2,08	0,038

Отже, з-поміж діагностованих параметрів роль предиктора прокрастинації виконує лише мотив соціальної корисності. Водночас уточнення потребує той факт, що коефіцієнт (при $p < 0,05, \beta = -0,16$), який обґрунтовує його вплив на досліджуваний параметр, має від'ємне значення. Відтак, саме зниження цього мотиву в особистості детермінує посилення її схильності до зволікання.

Зауважимо, що, створюючи опитувальник, В. Мільман керувався ідеєю розподілити потреби індивіда на два ієрархічні рівні: нижчий, що охоплює потреби життєзабезпечення, комфорту та безпеки, соціального статусу (базові потреби за А. Маслоу), а також вищий, який містить прагнення до загальної та творчої активності, суспільної корисності (потреби «росту» згідно з концепцією А. Маслоу). Перша група («мотиви підтримки») утворює споживацьку тенденцію, тоді як друга («мотиви розвитку») – продуктивну, функційну.

Зважаючи на це, у контексті наступного етапу наукового пошуку особливо цікаво перевірити припущення щодо наявності відмінностей у специфіці прояву двох указаних мотиваційних тенденцій в осіб із різним рівнем прокрастинації. Насамперед, цікаво виявити мотиваційні розбіжності між досліджуваними з яскраво вираженою схильністю до зволікання та індивідами, яким вона не властива. Відповідно, ми

створили дві групи шляхом об'єднання респондентів із високим та дуже високим рівнем сформованості цього конструкту, до другої групи ввійшли досліджувані, яким властивий низький і дуже низький рівень прокрастинації. Дані осіб із середньою мірою прояву діагностованого параметра не проаналізовано.

Диференціацію досліджуваних залежно від вираженості мотивів «підтримки» подано на рисунку 2.

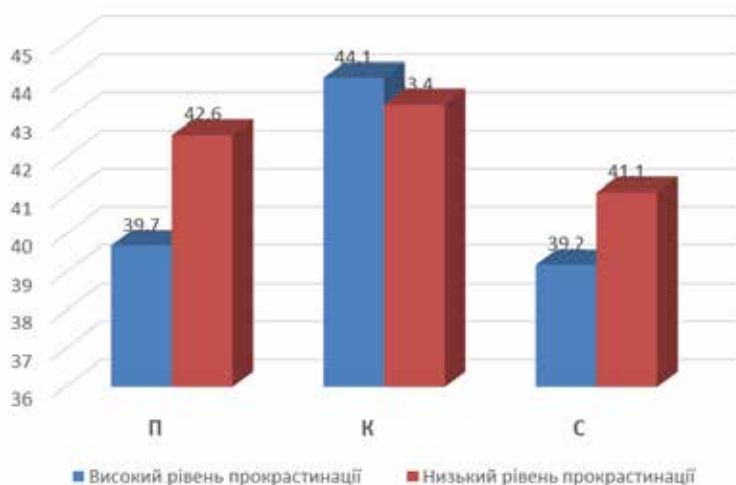


Рис. 2. Показники прояву мотивів «підтримки» в досліджуваних із різним рівнем прокрастинації

Примітка: П – мотив підтримки життєзабезпечення; К – мотиви комфорту і безпеки; С – статусно-престижна мотивація.

Аналіз отриманих даних свідчить, що респонденти з низьким рівнем прокрастинації частіше, ніж особи з високою мірою її сформованості, керуються у своїй діяльності мотивами життєзабезпечення (П) та соціального статусу (С). Указані відмінності підтверджено статистично за допомогою U-критерію Манна-Вітні: за шкалою П ($U = 0,003$, за $p < 0,05$) та шкалою С ($U = 0,000$, за $p < 0,05$).

Отже, особи, не схильні до прояву прокрастинації, інтенсивніше виявляють прагнення отримати ресурси, потрібні для їхньої життєдіяльності (задоволення тілесних потреб). Водночас вони демонструють більш виражену, ніж прокрастинатори, зорієнтованість на досягнення високого соціального становища, престижу, уваги оточення, впливовості та влади.

Зазначимо, що хоча й мотив комфорту та безпеки (К), відповідно до поданих результатів, навпаки дещо яскравіше виражають респонденти, схильні до зволікання, однак статистично значущих відмінностей між показниками представників двох досліджуваних груп не виявлено ($U = 0,923$, за $p > 0,05$).

Розглянемо розподіл досліджуваних залежно від змістового навантаження мотивів «розвитку» (рис. 3).

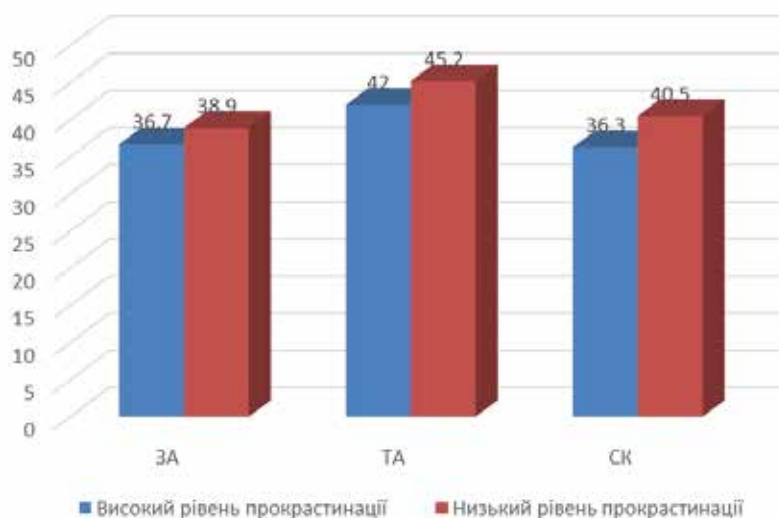


Рис. 3. Показники прояву мотивів «розвитку» в досліджуваних із різним рівнем перфекціонізму

Примітка: ЗА – мотив загальної активності; ТА – мотив творчої активності; СК – мотив суспільної корисності.

Як видно з поданої діаграми, усі діагностовані критерії мають дещо вищі показники в групі осіб з низьким рівнем прокрастинації, тоді як під час аналізу міри прояву мотиву загальної активності (ЗА) значущих відмінностей між вибірками не зафіксовано ($U = 0,053$, за $p > 0,05$). Указані розбіжності за параметрами «творчої активності» (ТА) та «суспільної корисності» (СК) доведено статистично ($U = 0,020$, за $p < 0,05$; $U = 0,001$, за $p < 0,05$ відповідно).

Отже, респонденти, не схильні до відкладання справ, порівняно з досліджуваними, яким ця характеристика властива, виражають сильніше прагнення виконувати цікаву та неординарну діяльність, а також більш зорієнтовані на допомогу іншим, зроблення власного внеску в реалізацію ідей, важливих для всього суспільства.

Зауважимо, що між групами мотивів «підтримки» та «розвитку» проміжне місце посідає мотив спілкування, адже він може слугувати різним цілям і залежати як від духовних, так і матеріальних потреб індивіда. За вказаним параметром значущих відмінностей між двома групами не виявлено ($U = 0,754$, за $p > 0,05$). Однак цікаво, що попри думку багатьох науковців, згідно з якою потреба спілкування базова для особистості, саме вказаний мотив у представників обох груп виражений найслабше. Припускаємо, що однією з можливих причин виявленої особливості може бути стрімкий суспільний розвиток, який передбачає, що люди віддають перевагу використанню інформаційно-комунікаційних джерел для забезпечення відчуття власної залученості в соціум, а не особистому спілкуванню.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи результати вивчення мотиваційної сфери досліджуваних, зауважимо, що гіпотезу щодо наявності специфічних особливостей її прояву в прокрастинаторів підтверджено. На відміну від осіб, не схильних до дилаторної поведінки, більшість мотиваційних тенденцій у них виражено менш яскраво. Окрім цього, відзначимо, що під час регресійного аналізу виявлено, що предиктором розвитку діагностованого особистісного конструкту є недостатньо сформований мотив суспільної корисності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у створенні комплексної моделі особистості прокрастинатора, що стане підґрунтям для детальнішого вивчення когнітивних, афективних і конативних аспектів цього явища.

Література:

1. Журавльова О., Журавльов О. Розробка та апробація методики діагностики особистісного конструкту прокрастинації. *Вісник ХДУ Серія Психологічні науки*. 2018. № 1(3). С. 42–46.
2. Изард К. Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург : Питер. 2002. 232 с.
3. Мильман В. Э. Практикум по психодиагностике. Психодиагностика мотивации и саморегуляции. Москва: МГУ. 1990. 116 с.
4. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: Изд. 2-е. Москва: Педагогика. 1976. 416 с.
5. Яковлева Е. Л. Эмоциональные механизмы личностного и творческого развития. *Вопросы психологии*. 1997. № 4. С. 20–27.